

Sămănătorul

Revistă Săptămânală

Director: AUREL C. POPOVICI

SUMARUL :

AUREL C. POPOVICI. — Știința și credința.

C. SP. HASNAȘ. — Sonet (poezie).

D. CHRISTORIAN. — Paola spada (nuvelă) de Matilda Serao.

SHAKESPEARE. — Iulius Caesar (tradusă de I. Borcia).

CONST. G. SPIRESCU — Cele din urmă (poezie),

N. N. BELDICEANU. — Neguri (nuvelă)

Revista generală.

Exemplarul 20 bani

MINERVA». — București.

„MINERVA” INSTITUT DE ARTE
GRAFICE ȘI EDITURA
B-dul ACADEMIEI 3.—EDGAR-QUINET 4.—BUCUREȘTI

A APARUT:

Poezii

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mihail Eminescu

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DUPA MANUSCRISE DE
I. SCURTU

PREȚUL : LEI 1.50.

De vânzare la toate librăriile din țară

SĂMĂNĂTORUL

REVISTĂ SĂPTĂMÎNALĂ

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA

B-dul Academiei, 5,
BUCUREȘTI

ABONAMENTUL ANUAL

În țară . . . . . 10 lei

În străinătate . . . . . 12 »

ȘTIINȚA ȘI CREDINȚA

... in parte cunoaștem.

Apostolul Pavel, (*Către Corinteni*
XIII. 9)

Știința e numai o jumătate, cealaltă
jumătate e credința.

Novalis (*Schriften* [1776] Vol. III.
Fragm.).

I

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Se zicea în antichitate că Platon însuși ar fi umblat să nimicească scrierile lui Democrit, de necaz că acesta ar fi contribuit, cel dintâu și mai mult ca și ori și cine, la discreditarea religiunii eline. Unii cred că chiar anumite atacuri din scrierile lui Platon ar fi îndreptate contra lui Democrit fără ca numele acestuia să fie pomenit. Antagonismul dintre idealistul Platon și materialistul Democrit e și astăzi actual. Deosebirea e numai că astăzi vedem, — cei ce voim și putem să vedem, — că controversile nu ar fi atât de aprinse dacă s'ar fi înțeles că știința exactă nu trebuie să tinză a înlocui credința și cu ea idealitatea vieții. Căci nu acesta e rolul ei. Știința nu are acest drept pentru că și materia ea însăși nu este decât o *ideie*, iar nici de cum o realitate cum ș'au închipuit și-și închipuesc și astăzi nenumărați «savanți» în concepțiile lor simpliste, naiv-realiste. Aceasta o știa Democrit, și de aceea el nu numai că recunoștea existența *sufletului*, ci-l considera ca factorul cel mai important în om căci, după Democrit, corpul omului nu este decât un cort pentru suflet.

Hipoteza lui atomistă e baza biologiei moderne. Așa este. Ea a servit și servește ca un punct de sprijin — *hypo-thesis* — pentru cercetările științifice. Dar ea a fost, este și va rămânea în totdeauna o *hipoteză*, și nimic mai mult; *utilă* pentru multe cercetări științifice, dar fără absolut nici o valoare când e vorba de a se descoperi *fondul*

adevărat, rostul din urmă al lucrurilor. Iar aceia cari caută să rezolve aceste probleme cu atomismul lui Democrit, sau cu ori ce alte ipoteze de acest fel, comit exact aceiași greșeală pe care a comis-o el închipuindu-și că cu ipoteza atomilor se poate explica d. p. creațiunea unei opere de artă, de oarece, cum zice el: «și o tragedie sau o comedie e alcătuită din aceleași litere»...¹⁾ Literile or fi putând fi asemămate cu «atomi»... (?) Dar prin presiunea și lovirea lor, prin coordonarea lor agregativă nu se produce o tragedie, cel mult o comedie, un scandal în știință. Precum s'a produs.

Hipoteza atomistă ne dă oare care explicație fizică, — dar și aceasta tot problematică! — despre sunet, despre lumină și căldură, despre schimbările chimice și fizice în lucruri, dar ea nu poate, cum n'a putut nici pe vremea lui Democrit, să ne explice cum se face că simțim sunetul, că simțim lumina, căldura. Căci relațiile anatomice, histologice și fiziologice din creier și din întreg sistemul nostru nervos sunt de un fel, iar ceea ce este sunetul ca simțire în om, e o chestie de o altă natură. Democrit știa cu mult înaintea noastră că d. e. culoarea nu există decât în ochiul nostru, că senzațiunea de dulce e o simplă părere a noastră, că tot o părere a noastră este și senzațiunea noastră de amăreală, de căldură, de frig.¹⁾ Dar cum se explică tocmai aceasta a noastră părere sau simțire? Problemă fără fund! De mii de ani și până astăzi, și în vecii vecilor!

Și în această chestie, ca în multe altele, materialismul a nevoit să facă apel la așa numitele *qualitates occultae*, și de aceea nu e mirare că, cu tot determinismul lui și el, dela Democrit și până la Haeckel e nevoit să se orienteze după o absolută finalitate, după o absolută cauzalitate. Ce este toată teoria evoluționistă a lui Spencer și-a tuturor naturaliștilor altceva decât recunoașterea unei finalități? Și se poate ceva mai ridicol decât când tocmai «savantii» și filozofii evoluționiști, ca bunioară Richet și Fouillé, și mulți, alții se îngrozesc de gândul unei finalități?

* * *

Firește, pentru că o asemenea concepție duce la *antropomorfism*!... Apoi ori și cât de lămurat, de mândru, și de adversar al «superstițiilor» s'ar crede *omul*, — el, Domnul Anthropos, nu poate judeca decât în forme tocmai «antropiste» cum ar zice Haeckel în derisiune. Mare dreptate are deci *Rickert* când constată că numai aceia judecă în mod cu adevărat critic cari conștient gândesc în mod antropomorfic

¹⁾ Vezi *Fr. Alb. Lange, Geschichte des Materialismus*, pag. 15—16.

respectând astfel, și numai astfel, *limitele trase ori și cărei gândiri omenești* ¹⁾.

Schopenhauer, genial și violent cum l'a făcut Dumnezeuul său, «voința», pe care nu o tăgăduia decât în teorie, — își bate joc de toată teoria atomistă pentrucă ea uită că «materia», *mater rerum* cum o înțelege și budistul german, este o «simplă aparență a voinței» (*die blosse Sichtbarkeit des Willens*). — El, continuând pe Kant, — crede a fi descoperit enigma Kantiană, «lucrul în sine», în *voința*. Pentru el totul fiind voință, el explică chiar și proprietățile cuprului, — (și ale întregii naturi anorganice), — printr'o voință, d. p. prin «*voința cuprului*» (*der Wille des Kupfers*).

Schopenhauer se miră că chiar și Ampère atribue corpurilor solide, lichide și elastice aceiași atomi, în diferite stări de agregatie, și exclamă că «atomii» sunt o idee fixă a savanților francezi, că aceștia vorbesc despre atomi «ca și când i-ar fi văzut» și nu-și dau seama că aceasta este o ipoteză «cu desăvârșire transcendentă», ce trece dincolo de orice experiență, și ei totuși clădesc înainte pe nisip. În altă parte, el numește întreaga teorie atomistă modernă nu numai o fantomă ci o stupiditate ca și o lui Democrit, dar «destul de nerușinată a se considera ca lucru pozitiv»...

Și Schopenhauer are perfectă dreptate când se indignază de concluzii transcendente din atomism. Locul acestuia este în științele exacte. Acolo a fost și poate fi util; dar numai acolo, numai în chestiuni cari *nu* privesc facerea și rostul lumii și al vieții.

Dar și Kantianul Schopenhauer însuș ajunge deadreptul la «facerea din nimic» la așa numita *generatio aequivoca seu spontanea* despre a cărei «realitate» științifică el nu se îndoiește un singur moment, — mai ales după ce a citit pe Pouchet ²⁾... Și el admite o «*putere vitală*», și tot el, deși foarte mândru de felul lui, — zice că, deși filosofia lui pune legătură în contrastele din lume, ea totuși lasă multe chestiuni nedeslegate pentrucă o asemenea presumpțiune ar fi tăgăduirea limitelor cunoașterii omenești. «*Ori și ce facție am aprinde, zice el, și orice spațiu ne-ar lumina ea, totdeauna zarea noastră va rămânea înconjurată de o adâncă noapte*».³⁾

Apoi toate acestea concepții sunt antropiste și antropomorfe, —

¹⁾ Rickert, *Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung*, pag. 691.

²⁾ Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, (Ed. Reclam), vol. II, pag 352, 354, 360, 370 696, 754, 757.

³⁾ Schopenhauer, *ibidem*, pag. 365.

⁴⁾ *ibidem*, pag. 215.

începând dela «necesitatea» naturală, presiunea și izbirea atomistă a lui Democrit, și până la «monadele» lui Leibnir și la «monerele» «psihice» ale lui Haeckel și întreg determinismul modern, care toate *omenește* nu se pot închipui decât în forme *omenești* de gândire. «Atom» și «materie, «lege naturală», «generațiune spontană», «vitalism» vechiu și «neovitalism» azi iarăș, modern, — etc., etc., *întocmai* ca și «creațiunea» — presupun *toate*, și fiecare în parte: forțe quasi-omenești, *idei* «antropiste», antropomorifice. Pentrucă omul nu poate ieși din firea lui, sau cum zice Românul, din pielea lui. Si e vai de om când își *iese* din fire. — Apoi nici Dumnezeu personal nu însemnează, cum zice Lieber, altceva decât «o imagine, o figură pentru o putere înfuit de înaltă, de mare și bună ce trece dincolo de orice închipuire și definiție omenească»¹⁾. Că antropomorfismul e «simbolic» și ideal ca al lui Kant, sau real ca al masselor, — e indiferent: omul e *anthropos*, și formele lui de gândire și de închipuire nu pot fi decât *antropomorfist*. În această privință, tot ce se poate spune este, că deosebirea între aceste închipuiri antropomorifice este pur și simplu o deosebire în puterea de imaginație și de cultură a oamenilor și popoarelor sau, cum zice Brunetière, *la nature de la croyance est l'expression de la moralité*²⁾. Cât pentru cauzele finale, Kant însuș nu pretinde deloc a dovedi imposibilitatea ci numai *insuficiența* argumentațiunii noastre. Cel puțin așa îl înțeleg pe Kant toți câți nu sunt pasionați în chestie³⁾.

După toate acestea, putem conchide și noi, că hipotezele necesare și utile științei n'au ce căuta în religiune pentru cuvântul hotărâtor că nu numai că nu servă la nimic, ci sunt, pe acest tărâm, păgubitoare nu numai religiunii ci și științei pe care o fac de răs și de plâns.

* * *

Dar cine compromite știința? De regulă, *specialiștii* prea unilaterali: mai ales naturalistul fără pregătire filosofică serioasă. Fi-rește că sunt și multe excepții laudabile. Și lucrul e explicabil. De când cu generalizarea tiparului, o lume tot mai numeroasă se preocupă de fel de fel de chestiuni de știință. Literaturile lor se desvoltă

¹⁾ Karl Lieber, *Eine Auseinandersetzung mit Haeckels Monismus*, 1908, pag. 47.

²⁾ Ferdinand Brunetière, *Sur les chemins de la Croyance*, Paris, 1905, Perrin et C-ie, p-g. 290. În această a sa scriere, marele critic francez dovedește că însuș pozitivismul lui Auguste Comte duce la religiune, la existența lui Dumnezeu.

³⁾ Vezi d. e. Paul Janet et Gabriel Séailles, *Histoire de la Philosophie* pag. 849 «*Elle est incomplète (proba fizico-teologică), et non pas nulle ce qui la distingue des deux autres*».

mereu, adică nu tocmai literaturile ci — publicațiile de tot felul, astfel că azi fieare specialitate are o întreagă literatură de detalii, din ce în ce mai vastă. Specialistul însuș abia o poate stăpâni toată. El arare ori mai are vreme și râvna de a se orienta în chestiuni generale cari, întemeiându-se și ele pe rezultatele mai tuturor specialităților, au și ele literaturile lor.

Din acesta, și din alte motive, mai ales naturalistul se închide în specialitatea sa, în laboratorul său. Isolându-se astfel, el pierde adese contactul cu specialiștii de altă specialitate științifică, literară și filosofică, și cu toate chestiile generale. El capătă dela o vreme o specială mentalitate metodologică, — o specială concepțiune profesională, a lui și numai a colegilor lui; chiar și un mod al lui de a scrie și vorbi. Și cum sunt multe specialități, și devin tot mai multe, se înmulțesc și «limbile». Zoologul nu mai înțelege pe filosof, juristul nu mai înțelege pe omul politic, doctorul nu mai înțelege pe preot, industriașul nu mai înțelege pe agronom. E par'că un nou început de babilonică în curcătură de limbi pe care democrația doctrinară-socială, din partea ei, o mărește încă din zi în zi. Se pare că legenda biblică e o alegorie cu tâlc mult mai adânc decât ce credem noi...

Și astfel, puțini oameni de știință au dorința și răbdarea, puțința de a se orienta în acest haos căutând a-și face o sinteză superioară dar practică din nisipăria aceasta de date speciale și fără nici o legătură serioasă între ele. Datoria aceasta o au în prima linie tocmai oamenii mari de știință, filosofii, bărbații de stat, oamenii politici pedagogii ș. a. pe cari azi nimic nu-i face mai unilaterali decât specialitatea lor.

De aceea, înțelegerea devine pe zi ce merge mai anevoioasă și acțiunea comună mai puțin fecundă pentru stat, pentru națiune. Nici aici, eu nu mă preocup de «omenire» în prima linie, și voi arăta altă dată de ce nu.

Și astfel zoologul, cel cu veleități de filosof dar fără nici o pregătire filosofică serioasă, nu mai crede în Dumnezeu. I se pare chiar semnul unei «crasse ignoranțe»..., cum zice unul din ei, a se vorbi de Dumnezeu în fața lui, a domnului custode de broaște în spirt. Căci, zice el cu gravitate, ori și cât l'ar fi căutat pe scara descendenței și în microscopul lui Zeiss — domnul zoolog nu l'a zărit. Nu-i și pace. — Iar dacă un asemenea savant nu poate «dovedi» existența lui Dumnezeu, pentru el această neputință a lui este imediat un fapt «științific», *un fait scientifique*... că nu ar mai fi existând Dumnezeu; că în omenire, nu mai există decât maimuțe, mai ales prin anumite laboratoare de știință «pozitivă»...

Doctorul — vorbesc și aici de doctorul care vrea d. e. *el* să rezolve probleme ce nu sunt ale sale, — nu mai crede în suflet. «Care-i naivul care mai crede în el?»... se întreabă doctorul... Și doar *el* trebuie să fie competent, căci a deschis și a disecat mulțime de cadavre. Ei bine, la nici o autopsie el n'a dat cu scalpелul său de vreun suflet. Nici măcar de un intelect... Evident: lumea-i o mașină și doctorul e... alta.

Și asemenea meseriași simpliști, — cari mai ales în Franța și în Germania sunt mulți, — se umflă în pene, se cred oameni de «știință», judecă cerul și pământul, cerând lui Dumnezeu «explicații» dacă mai există, și o întâlnire pe teren... Și pentru că Dumnezeu e mare și bun și nu se supără de toate prostiile noastre ce strigă la cer, — meșteșugarul «săvant», călare și trufaș pe microscopul său, îl denunță ca despot și dușman al «suveranității» rațiunii umane... Și-l combate și-l desființează...

Juristul, la rândul său, înțeleg pe teoreticianul democrat, descompune Statul în elementele sale constitutive, în indivizi-atomii și în «contract social»:

Să-i scoată duhu 'ntăiu se va sili;
Tăiat bucăți, nimic n'o să-i lipsească
Decât vai! legătura sufletească!¹⁾

BCU Cluj / Central University Library Cluj

El nu «constată» nici urmă de putere dumnezeiască — în această sa genială «analiză». Și deci să nu mai auză de religione, de «teocrație», de «clericalism»... Și teoreticianul leagă iarăși pe indivizii-atomii cu — teiu; cu formule și alte fleacuri. Acum o să țină fără «intervenția» lui Dumnezeu. De Joi pân'apoi. Până s'o roade teiul și s'o consumea meiu frazelor, și se va ivi un alt Mesia *tout à fait scientifique* — călare pe o «opinie publică» oarecare pe sprinceană.

* * *

Ce mai proteste furioase, ce mai batjocuri necuviincioase prin ziare și reviste când Brunetière, unul din spiritele cele mai distinse ale Franței moderne, încercase, acum vreo zece ani, să vorbească, în «*Revue des Deux Mondes*» despre «falimentul științei»! Iar azi, câtă lume gânditoare începe să-i dea dreptate! Adevărul e că nu știința în domeniul ei a dat faliment, ci știința care s'a avântat în chestiuni în cari ea singură și fără *credința* — nu are nici un drept și nici o competență. Și de acest păcat nu știința pozitivă și serioasă s'a făcut vinovată, căci aceasta *știe* unde sunt hotarele constatărilor ei, — ci tocmai

¹⁾ Goethe, *Faust*, traducere de Ion Gorun.

știința specialiștilor «filosofi» fără filosofie — cari cred că macrocosmul nostru se poate explica dintr'o perspectivă de broască, fie chiar broasca lui Galvani...

Haeckel d. e. este un cercetător de valoare în specialitatea sa, în zoologie; în filosofie însă, el cu «Enigmele» lui s'a făcut de râsul lumii. Căci ori și cât de mare ar fi un specialist, dacă el nu și-a agonisit și mai ales nu și-a asimilat și o coprinzătoare cultură filosofică, în sensul larg al cuvântului; dacă nu știe coordona și mai ales nu știe legă, în mod organic, rezultatele mari și *pozitive* cari îl preocupă, cu realitatea și idealitatea vieții; dacă nu are experiența vie a sufletului omenesc și a neamului său — el poate fi mare zoolog, mare istoric, matematic, mecanic; dar nu e om chemat să orienteze el lumea în mari chestiuni generale. Despre cei mai mulți din acești oameni se poate spune că sau văd bine dar nu gândesc, sau judecă bine dar văd rău. Căci, în definitiv, numai savanți din această categorie își pot închipui că ipotezele și formulele lor științifice ar fi în fond altceva decât tot atâtea *simboluri* științifice, tot atât de reale în știință, pe cât sunt cele religioase în credință.

Cu drept cuvânt zice Carlyle că dintre toate achizițiunile și posesiunile pământești ale omului, cele mai negrăit de nobile — *unspeakably the noblest* — sunt simbolurile sale, divine sau cari par a fi divine. Îndărătul lor, omul înaintează și luptă, cu încredere în biruință, în această luptă pentru viață. Și între aceste simboluri, sau «idealuri realizate» cum le mai numește el, el consideră Biserica drept o conducere religioasă-morală, iar monarhia o conducere lumească-politică. «*Biserica*», exclamă marele puritan și istoric, «ce cuvânt adânc! Mai bogat decât Golconda și comorile pământului! În inima munților celor mai îndepărtați se înalță mica bisericuță. Mortii toți dorm împrejurul ei, sub crucile lor de peatră albă, «în nădejdea unei fericite învieri»; — fără simțire ar trebui să fii tu, o Cetitorule, dacă nici odată, (de pildă în jalnic miez de noapte, când o asemenea bisericuță ți se părea atârnată ca o năluca în cer, și Firea se părea ca și înghițită de Intuneric), dacă în nici un ceas ea nu ți-a vorbit lucruri negrăite ce ți s'au adâncit în fundul sufletului tău...¹⁾).

Lumea cu simboluri trăește viață sufletească și intelectuală. Și simbolurile științei și ale credinței se pot împacă perfect de bine dacă între oameni mai este «bunăvoire». Lumea nu poate fi fără credință și nu poate înainta fără știință. Amândouă împreună și în bună armonie formează adevărata cultură a unui popor. Newton, care a

¹⁾ Carlyle, *The French Revolution*. Vol. I. Part. I. Book I. Ch. II.

descoperit legile gravitațiunii universale, a scris în acelaș timp un comentariu la evanghelia Sfântului Ioan. Lordul Kelvin, cel mai mare fizician al secolului XIX, a fost un om cu credință în Dumnezeu. Și ca aceștia, mulți alții. Căci, de fapt, rar s'a întâmplat ca oameni cu adevărat de știință, să fi fost contra credinței, s'o fi atacat. Prin urmare, armonia între aceste două condiții de cultură este perfect posibilă. Și aceasta va fi cu atât mai ușor de atins, cu cât și preoțimea va ieși din izolarea ei, din a ei specialitate — și se va ridica și ea la înălțimile tuturor științelor, întru cât o luminoasă a lor sinteză poate întări credința în Dumnezeu. Și adevărul e că o asemenea sinteză este și va fi tot-deauna cu putință; căci și adevărata știință, ca și credința cea adevărată este dela Dumnezeu și duce la Dumnezeu.

AUREL C. POPOVICI.

S O N E T

*Sunt obosit; veghieri îndelungate
In noaptea trist' a gândurilor mele
Au stins, pare-că, 'n sufletu-mi și cele
Din urmă licăriri întârziate*

*Ce mai tindeau sfoase către stele.
Mă'ntunec... Dae, când îmi zâmbești tu, toate
Izvoarele vieții nesecate
Năvalnic rump zăgazurile grele.*

*Si reînvie 'n sufletu-mi fiorii
Avânturilor ce nu pier, Senino,
De nu vrei tu să-mi stîngi scumpa lumină.*

*Indreaptă-ți ochii mari — ispilitorii! —
In noaptea sufletului meu și vino,
Când, obosit, cer liniște și-odină.*

C. SP. HASNAȘ

PAOLO SPADA

NUVELĂ DE MATILDA SERAO

Omul căruia îi citiți numele, nume poetic și predestinat, era în lumea asta un scriitor de nuvele și de romane. Avea cam 30 de ani, era scund, robust, îndesat, fruntea mică, ochii negri înconjurați de cearcâne vinete, obrații rumeni, buze mari și sensuale. Dacă pentru a fi romancier, trebuie să fii un tip definit, după cum și-l imaginează fetele și doamnele nervoase — părul negru și ondulat, fruntea largă, nobilă, culoarea feței ca de arab, ochii gânditori, mustața frumoasă, corpul sprinten, — Paolo Spada nu realiza acest ideal fantastic.

Dormea dus 7 ore pe noapte, cina simplu — ouă, pesmeți, brânză și vin — se plimba în lungul străzilor bătute de soare, prânzea mai bine, juca pe la serate, cânta din piano, frecventa sălile de arme, patină și făcea curte cucoanelor ca orice cavaler bine crescut. Cât privește temperamentul său, era totdeauna vesel cu ușoare nuanțe de melancolie. Ii plăcea societatea aleasă, conversație spirituală, muzică de cameră, femeile frumoase cu profil grecesc, nu se încredea, nici nu se îndoea de ele, era indiferent, trecea mereu dela una la alta, fără a se despărți de ele. Acest brav scriitor semăna într'adevăr cu un nobil. După toate acestea, mai era nuvelist și romancier. Avea talent, dar nu ca acela de rând pe care-l au toți în Italia la 22 de ani, cari scriu odă fără de nici o regulă stilistică, nuvele fără subiect și încercări de comedie fără intrigă, ci un talent cu adevărat, limpede, precis și puternic. Nici o lacună în inteligența sa, nici un sentiment bolnăvicios în fantasia sa; din scrierile sale ieșea o vigoare de fer în fond și în formă. El admira pe toți scriitorii, al căror talent din motive ascunse, mai totdeauna fiziologice, devenea o boală; era entuziasmat pentru viziunile fricoase, lugubre, sângeroase, triste, care es din creerii îmbătați de iubirea alcoolului sau artei; dar era admirațiunea contrastului, opoziției aceleia pe care un adversar o dă celuiilalt, prinosul de dreptate redat vrăjmașului și toate astea pentru că el era sănătos la minte și la cap.

Calitatea lui cea mai mare era observațiunea.

Acest fiicău vesel și negânditor, nepăsător de ziua de mâine, care se distra din veselia de a trece dela o senzație la alta cu o iuțeață copilărească, avea cu toate acestea simțul și intuiția observației.

Când scria, părea că trăește din nou scenele și priveliștele văzute.

Nu era nimic fantastic, nimic creat, nimic care să pară o sfortare de imaginație; arta sa era puternică în adevăr și expresie, dar în ceea ce scria nu era poezie.

* * *

Cu toate astea Paolo Spada era cel mai mare visător pe care l'am văzut vre-odată. Gustase plăcerile tănuite ale acelor ore singuratice, petrecute întins pe o canapea, contemplând bagdadia albă, ce avea zugrăvită în mijlocul ei o coroană de trandafiri. Cunoștea mersul încet și legănat al acelor plimbări prin casă pe dinaintea vreunui tablou, colțișorul din apropierea sobei, priveliștea oferită prin ferestrele balconului. Cunoștea secretul acestor plimbări dela un cap la celălalt al odăilor, cu capul plecat, cu pumnii strânși în buzunare, fără să vadă și să audă nimic, împiedicându-se de mobile, uneori vorbind singur. În acele ore de meditare, ușa îi eră închisă, neprimind nici pe prieteni nici pe femei.

El visa... și era un vis așa de puțin vag, atât de puțin vaporos, atât de viu, de adevărat, de aproape de realitate, ca și când l'ai vedea și ai întinde mâinele să-l prinzi. Toate formele ce le luă visul erau definite, precise, cu contururi prea clare chiar, cu un fond energetic. Priveliștea i se desfășura înaintea ochilor, în părțile cele mai intime, ascunzăturile cele mai tainice, în imensitatea nesfârșită; îl vedea ca și într'un tablou, așa cum e în natură.

Acțiunea nuvelei, o vedea desfășurându-se înaintea ochilor, cu persoane ce discutau, lucrau, se mișcau, îmbrățișau, se ucideau mai bine decât pe scena teatrului, așa cum sânt în viața noastră. Trezirea, se înflora, nu îndrăsnea să se miște, să respire, era mișcat, apucat de friguri înaintea visului său, care era viața. Când însă închipuirea sa plutea mai mult între vis și realitate, atunci își crea personagiile. Le vedea, îi apăreau nu ca năluciri, dar ca ființe vii, le privea, le vorbea, trăiau cu el, cu înfățișarea pe care le-a dat-o el, cu acel corp, cu acele haine, cu acea privire, cu acea voce.

Femeile în special veneau să-l găsească în aceste ore: copile cu părul auriu, ochii plini de lumină și de bunătate, cu surăsuri nevinovate; femei blonde și gingașe, cu mișcări grațioase, buze trandafirii; femei oacheșe și durdulii, cu ochi de baiadere, gure provocatoare și voluptoase; fetițe palide și mistice, cu fețe supte și corpuri slăbite; femei perdute cu ochii știinși și obraji ca de ceară. Veneau îmbrăcate în hainele lor făcute din pânză de bumbac, în catifea sau mătăse, toate strălucitoare de frumusețe, cu surăsuri din care reeșea bună-

tatea, respirând melancolia, emanând sau o mireasmă divină sau mireasma vinovăției.

Veneau la el, ședeau, îi povestiau propria lor viață, plângeau, râdeau, plecau capul pe genuchii săi, cântau câte un cântec, murmurau versuri pline de durere, cântau din harpă o tarantelă, smulgeau petalele florilor, apoi ca și Ofelia plecau spre a se reîntoarce. Le cunoștea, le chema pe nume, știa viața tăinuită a lor. Pe câte una, frumoșeta cea mai aleasă, încântătoare, cea mai plină de mister, cea mai tristă, o îmbrățișa și o săruta ușor pe frunte, fiindcă o iubea.

* * *

Primul său volum de nuvele, toate inedite, căci nu a voit să le publice mai întâi prin jurnale după cum era obiceiul, făcù mare vâlvă în lumea literaților, dând naștere la multe discuțiuni.

Cu toate acestea, nimeni nu putea să nege puterea scriitorului, bărbăția artei sale, curățenia și simplitatea mijloacelor artistice. Ca în toate primele volume, era o învălmășeală de idei, o pădure stufoasă, încălțită, tufișuri, o condensare de gândire plină de viață; iar defectele toate de formă, erau salvate de avântul ce farmecă totul, căldură ce se comunică cititorului. Această carte viguroasă și virginală îi atrase publicul.

Aproape către sfârșitul fiecărei nuvele, se observa în scriitor și se comunica cititorului un înțeles ne la locul lui, o sfială apăsătoare, întocmai ca o gândire înceată ce vine să te sustragă dela gândirile vioae. Apoi nuvelele se isprăveau ca trunchiate, fără concluzie, ca și când le-ai arunca cu dispreț sfârșitul. În special una ce descria o călugăriță îndrăgostită nu de bunurile cerești, se termina așa de brusc, așa de rău, încât critica vrășmașă o socotea ca un defect serios, iar critica amică răspundea, că acel sfârșit, era un dispreț artistic, și părù multora astfel; toți se liniștiră, așteptând cu nerăbdare primul roman al lui Paolo Spada.

Acesta fù o povestire de 180 pagini interesante, energice, scrise cu o adâncă cunoștință de nuvelist. Nu se mai văzuse niciodată unită atâta intensitate de gândire și atâta farmec.

Aceasta erà o operă gândită, dar cu aparența spontaneității. Către penultimul capitol toate aceste frumoase calități se perdeau din nenorocire, se evaporau. Scriitorul erà sub influența unui principiu de care nu știa cum să scape; în ultimul capitol eroina trebuia absolut să moară, cu toate acestea, nu se știa cum și de ce nu murea,

trăia și se mărită cu un personagiu oarecare. Eră o vulgaritate nedemnă de un artist.

După multe laude pentru începutul povestirei, toți criticară aspru sfârșitul. De aici în colo toate romanele lui Paolo Spada fură scrise astfel; eroinele sale frumoase, bune, rele, de inimă, simpatice în timpul întregului roman, către sfârșit deveneau triviale și ridicole. Aceea care se sinucidea, nu știa să se sinucidă în deajuns spre a muri; aceea care eră atinsă de o tuberculoză în ultimul grad, găsea un leac miraculos care o salvă și se mărită cu doctorul; aceea care eră atinsă de meningită, făcea o cură strașnică de chinină și se vindecă; aceea care eră trădată în iubire și din cauza asta ajunsă la culmea desperărei, dorindu-și moartea, se mângăea ca orice burgheză, fără nici un motiv bine cuvântat. Apoi câte una, ca în primele sale nuleve, dispărea fără veste și fără să mai știm nimic de ea, așa că, o întreagă și sguduitoare dramă psihologică se sfârșea printr'o căsătorie sau printr'o încheere fericită. Cu modul acesta întreaga operă de artă eră deformată, ruinată de acel sfârșit nelogic, absurd, comun, așa că acea trăsătură finală în care se perdeă toată valoarea artistului, amenință succesul scrierei.

Se spuneă de el că eră slab, că talentul său avea momente lucide alternând cu altele întunecoase; se vorbea, că el știa să-și înceapă numai scrierile dar nu să le și sfârșească. Din toate astea n'a rămas decât o poveste și reputația de romancier a lui Paolo Spada se perdū în nesfârșitele mediocrități ce chinuesc arta.

* * *

Aflai secretul său. Intr'o seară, în o oră de expansiune prietenească, pe când îl cercetam din ochi fără să-i vorbesc, el îmi povesti în delung și cu fraze pline de entuziasm, un întreg nou roman. Il lăsai să povestească, admirând înfățișarea sa de puternic scriitor, care își desfășură tot talentul său.

— Dar eroul cum sfârșeste? — îl întrebai, dar mă căii numai decât, căci îl văzui îngălbenindu-se.

— Nu știu — răspunse vag — nu știu.

— Ascultă — reluă după o tăcere apăsătoare, — ascultă-mă, căci îți voi spune aceeace n'am spus nimănui, îți voi explica care este chinul vieței mele, care este ruina idealului meu de artist. Ascultă: pentru mine visul ce-l descriu e așa de adevărat cum e viața. Impiejurul meu există eroii mei. Prin mine și pentru mine există eroinele mele. Le chem, ele vin; le-am creat eu, sunt viața mea, întruparea mea,

imi aparțin, sunt binele meu. Le iubesc fără de margini, fără măsură, cu cea mai oarbă pasiune, le iubesc...

Iubita mea nu e Rozina pe care o știi, e Fulvia al cărei creator și amant sunt eu. Fulvia, figura ideală, e mai puțin femeie pentru mine decât Rozina. Scriu istoria lor, cuprins de o emoțiune, care mă înăbușe, ca și când scriu viața ființei pe care o ador. Scriu și scriu fericit, entuziasmat de a face cunoscut publicului frumusețea și iubirea lor, entuziasmat de idee, că aceste creaturi divine, vor face să bată și alte inimi. Alții în locul meu ar amără aceste copile îngerești și iubitoare, aceste f-meii dătătoare de patimi. Eu gust plăcerea cea mai mare ce e dată. s'o încerce sufletul omenesc, dar când viața lor e spre sfârșit, o ușoară neliniște sufletească mă învinge, le iubesc. nu pot să le văd apunând, când sunt coprinse de o boală de care trebuie să moară; le iubesc și mă las coprins de melancolie, când ele cad într'o nenorocire în care ar trebui să piară; sunt coprins de desperare pentru că le iubesc. Si apoi de ce să piară cât timp eu le iubesc! Eu care le iubesc să le omor! mai curând sau mai târziu să descriu 'agonia lor și apoi să leucid! Nu pot. Mi se sfâșie inima și nu pot.

Imi pare o trădare săucid o ființă sănătoasă și vie; imi pare că înăbuș într'un colț întunecos o ființă fără apărare; imi pare că gâtui, noaptea, un copil. Nu pot să leucid. De ce ar trebui să omor iubita care este frumoasă, bună și care nu m'a trădat? Nu pot... mă îngrozesc de mine și nu pot. Aștept, mă gândesc, reflectez, mă chinui; arta imi zice: Fulvia trebuie să moară și eu strig plângând: nu vreau ca ea să moară; arta imi spune: ucide-o; și eu mă sting de durere strigând: nu pot... pentru că o iubesc.

Aștept; dar așteptarea e chinuitoare; nimic nu se arată. Atunci mântui eroina mea, ce e în agonie, în modul cel mai puțin artistic, cel mai comun ce poate fi. Ea trăește, eu mor. Nu e ridicol? Ba e revoltător.

Aceste figuri adorate pe care eu nu știu să leucid, nimicesc în mine totul: fericirea și gloria. Eu mor pentru ca să trăească ele.

D. CHRISTORIAN.

SHAKESPEARE

IULIUS CESAR

ACTUL I. — SCENA A 2-a

FORUL.

(Intră Brutus și Cassius și o ceată de cetățeni).

CETĂȚENII. — Să ne dați seamă; vrem să ne dați seamă.

BRUTUS. — Veniți deci, fraților, și m'ascultați, —

Tu, Cassius, du-te 'n strada 'nvecinată.

Și 'mparte cetele. — Acei ce vor

S'audă ce voi eu spune eu, rămâie;

Ceilalți să se alătore lui Cassius;

Si vom da seamă tuturor de moartea

Lui Cesar.

I-IUL CETĂȚEAN. — Eu rămân s'aud pe Brutus.

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Eu merg cu Cassius, și-om asemana
Temeiurile lor între olaltă

(Cassius iese cu unii dintre cetățeni. Brutus se urcă la rostră).

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — Măritul Brutus s'a urcat: Tăcere :

BRUTUS. — Aveți răbdare până 'n capăt.

Romani, cetățeni și prieteni! Ascultați-mă să vă dau seamă; și fiți liniștiți spre a putea asculta: credeți-mi pentru omenia mea și cinștiți omenia mea spre a putea crede: Judecați-mă după înțelepciunea voastră și treziți mințile voastre ca să puteți cumpăni mai bine. Dacă este vreunul în această adunare, vre-un prieten bun al lui Cesar, acelaia îi spun că iubirea lui Brutus pentru Cesar n'a fost mai prejos decât a lui. Dacă, apoi, acel prieten întreabă de ce Brutus s'a răsculat împotriva lui Cesar, iată răspunsul meu: Nu fiindcă am iubit pe Cesar mai puțin, ci fiindcă am iubit Roma mai mult. Ați vrea mai bine Cesar să fie în viață și să muriți toți ca robi, decât ca Cesar să fie mort, spre a trăi toți ca oameni liberi? Fiindcă Cesar m'a iubit, îl plâng; fiindcă a fost fericit, mă bucur; fiindcă a fost viteaz, îl cinstesc; dar fiindcă râvnia mărire, l-am ucis. Iată, deci, lacrimi pentru iubirea lui; bucurie pentru fericirea lui; cinste pentru vitejia lui; și moarte pentru pofta lui de mărire. Cine e aici așa de josnic, încât ar vrea să fie slugă? Dacă este vreunul, să vorbească; căci pe el l-am jignit. Cine e aici așa de mârșav, încât n'ar vrea să fie Roman? Dacă este vreunul, să vorbească, căci pe el l-am jignit. Cine e aici așa de ticălos, încât n'ar vrea să-și iubească țara? Dacă este vreunul, să vorbească, căci pe el l-am jignit. Mă opresc să-mi dați răspuns.

CETĂȚENII. — Nimeni, Brutus, nimeni.

BRUTUS, — Atunci n'am jignit pe nimeni. Eu n'am făcut lui Cesar decât ce-ați face voi lui Brutus. Cercetarea despre moartea lui e însemnată în Capitol, gloria lui nemicșorată întrucât a fost vrednic, nici greșelile lui mărite, pentru care a suferit moartea.

(Intră Antonius și alții cu trupul lui Cesar).

Aici aduc mortul, jelit de Marcus Antonius, care, deși n'a avut parte la moartea lui, va primi și el binefacerea săvârșirii lui, un loc în republică; dar care dintre voi nu va primi? Cu aceasta mă depărtez, — că, precum am ucis pe cel mai bun prieten al meu pentru binele Romei, eu am acelaș pumnal pentru mine, dacă va plăcea țării mele să aibă trebuință de moartea mea.

CETĂȚENII. — Trăiască Brutus! Trăiască, Trăiască!

1-IUL CETĂȚEAN. — Să-l ducem în triumf la casa lui.

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Să-i punem chipul lâng' al său strămoș.

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — Să-l facem Cesar.

AL 4-LEA CETĂȚEAN. —

Să încoronăm

Intr'insul partea bună a lui Cesar.

1-IUL CETĂȚEAN. — Il ducem pân'acasă cu alai.

BRUTUS. — Frați cetățeni,

AL 2-LEA CETĂȚEAN. —

Tăceți! Vorbește Brutus.

1-IUL CETĂȚEAN. — Tăcere!

BRUTUS. — Dragi cetățeni, lăsați să plec eu singur,

Si stați, de dragul meu, aici cu-Antonius:

Cinstiți pe mort, cinstiți și cuvântarea

Pe care, spre a-l preamări pe Cesar,

Cu voia noastră o va rosti Antonius,

Vă rog să nu vă depărtați nici unul,

Decât eu singur, până când vorbește. (Iese).

1-IUL CETĂȚEAN. — Stați, fraților! Să-l auzim pe-Antonius.

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — Lăsați-l să se urce la tribună,

Mărite-Antonius, poftește sus!

ANTONIUS. — Prin Brutus eu vă sunt îndatorat.

(Se urecă la tribună).

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — Ce zice despre Brutus?

AL 3-LRA CETĂȚEAN. —

El zice că prin Brutus

Ne este tuturora 'ndatorat.

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — Ar face bine să-și păzească treaba,

Să nu-l vorbeasc' aici de rău pe Brutus.

1-IUL CETĂȚEAN. — Cesar a fost tiran.

AL 3-LEA CETĂȚEAN. —

Da, asta-i sfânt:

Noroc că Roma a scăpat de el.

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Tăceți! S'auzim ce poate spune-Antonius.

ANTONIUS. — Măriți Romani, —

CETĂȚENII. —

Tăcere! S'auzim!

ANTONIUS. — Romani, prieteni, ascultați-mă :
 Viu ca să 'ngrop pe Cesar, nu să-l laud.
 Păcatele trăiesc și după moarte ;
 Iar binele se 'ngroap' ades cu noi,
 Să fie-așa cu Cesar. — Slăvitul Brutus
 V'a spus că Cesar a râvnit mărire :
 De-a fost așa, a fost un greu păcat,
 Si greu și-a ispășit greșala Cesar.
 Îngăduindu-mi Brutus și ceilalți, —
 (Căci Brutus e un om de omenie ;
 Așa sunt toți, toți oameni de-omenie)
 Viu să vorbesc azi, prohodind pe Cesar.
 Mi-a fost prieten, credincios și drept :
 Dar Brutus spune că râvnea mărire ;
 Si Brutus e un om de omenie.
 El a adus mulți robi acasă 'n Roma,
 Ai căror bani umplură visteria :
 Vădea această poftă de mărire ?
 Când cei săraci strigau, Cesar plângea :
 Credeam mai aspră pofta de mărire :
 Dar Brutus spune că râvnia mărire ;
 Și Brutus e un om de omenie.
 Vot toți văzurăți cum, la Lupercale,
 De trei ori eu i-am imbiat coroana,
 Pe care el de trei ori a respins-o :
 A fost aceasta poftă de mărire ?
 Dar Brutus spune că râvnia mărire ;
 Și el, nici vorbă-i om de omenie.
 Eu nu vorbesc ca să desmint pe Brutus,
 Ci sunt aici ca să vă spun ce știu.
 Voi l-ați iubit — și nu făr' de cuvânt ;
 Ce vă oprește să-l jeliți acum ?
 O, judecată, ai fugit la vite,
 Si oamenii-și pierdură mintea lor ! —
 Iertați ; mi-e inima 'n sicriu la Cesar,
 Si trebuie s'aștept să-mi vie iarăși.

1-IUL CETĂȚEAN. — Îmi pare că grăiește cu temeiul.

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Când stai să judeci, i-au făcut nedrept
 Lui Cesar.

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — Zău ; mi-e teamă, oameni buni,
 Că va veni unul mai rău în locu-i.

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — Ați auzit ? N'a vrut să ia coroană ;
 De-aci-i vădit că nu râvnia mărire.

1-IUL CETĂȚEAN. — De-o fi așa, o s'o plătească unii.

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Biet suflet ! Ochi-i sunt roșiți de plâns.

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — Nu-i om, în toată Roma, ca Antonius.

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — Tăceți, că iar începe să grăiască.

ANTONIUS. — Ieri asculta de-o vorbă a lui Cesar
 O lume 'ntreagă: azi el zace-aici,
 Și cel din urmă nu i se închină.
 O, fraților, de-aș vrea să vă aprind
 La ură și răscoală sufletele,
 Aș fi nedrept cu Brutus și cu Cassius,
 Cari știți că sunt bărbați de omenie:
 Nu vreau să fiu nedrept cu ei; mai bine
 Nedrept cu mortul și cu voi, cu mine,
 Decât cu-așa bărbați de omenie.
 Dar iat'un pergament ce l-am găsit
 La Cesar; — e voința lui din urmă:
 Dac'ar afla mulțimea testamentul, —
 (Pe care eu, iertați, n'o să-l citesc), —
 Ar săruta ei rănile lui Cesar,
 Și ar muia năfrâmi în sfântu-i sânge,
 Ar cere-un păr de-al lui spre amintire,
 Și 'n testament la moarte pomenindu-l,
 Ei l-ar lăsa drept scumpă moștenire
 Urmașilor.

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — Să auzim! Citește testamentul!

CETĂȚENII. — Voința de pe urmă a lui Cesar!

ANTONIUS. — Iertați prieteni, nu pot să-l citesc;
 N'aș vrea să știți cum Cesar v'a iubit,
 Nu sunteți lemne, pietre, sunteți oameni;
 Și de-ați afla voința lui din urmă,
 V'ar răsvrăti, v'ar face să turbați:
 E bine că nu știți ce-ați moștenit;
 Căci, dac'ați ști, o, ce s'ar întâmpla!

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — Citește testamentul; vrem să-l știm!

Să ni-l citești; testamentul lui Cesar!

ANTONIUS. — Aveți răbdare, 'ngăduiți puțin!
 Prea m'am pripit cu vorba. Eu mă tem
 Să nu jignesc bărbații de-omenie
 Cari l-au străpuns pe Cesar. Eu mă tem.

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — Au fost tâlhari; nu oameni de-omenie!

CETĂȚENII. — Testamentul! Testamentul!

AL 2-LEA CETĂȚ. — Au fost hoți, ucigași: Testamentul! Citește testamentul!

ANTONIUS. — Voi vreți să mă siliți a vi-l citi?
 Închideți cercu 'n jurul mortului,
 Ca să v'arăt pe-acel ce v'a iubit.
 Să mă cobor? Imi dați cu toții voie?

CETĂTENII. — Da, vino!

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Te coboară!

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — Ne 'nvoim. (Antonius se coboară).

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — Un cerc; stați roată împrejur cu toți.

1-IUL CETĂȚEAN. — Feriți dela sicriu și dela mort!

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Loc, loc măritului Antonius!

ANTONIUS. — Nu vă 'mbulziți așa, stați mai departe!

CETĂTENII. — La o parte! Loc! Inapoi!

ANTONIUS. — Dac'aveți lacrimi pregătiți-vă

Să le vărsați acum. Voi toți cunoașteți

Mantaua asta: îmi aduc aminte

Când a 'mbrăcat-o 'ntâia oară Cesar;

Era sub cort, într'un amurg de vară,

In ziua 'n care-a 'nvins pe Nervieni:

Priviți, aci-și vâri pumnalul Cassius:

Uitați ce gol făcu vicleanul Casca:

Pe-aici străpunse mult iubitul Brutus;

Și când își zmulse fierul blestemat,

Vedeți cum curse sângele lui Cesar,

Ca alergând la ușă, ca să afle

De-i Brutus cel ce bate-așa vrăjmaș;

Căci Brutus, știți, fu îngerul lui Cesar:

Voi, zei, să judecați ce drag i-a fost!

Izbirea lui fu cea mai-grea din toate;

Când Cesar îl văzu pe el lovind,

Căzu zdrobit de nerecunoștință

Mai mult decât de armele haîne:

Atunci se rupse inima-i măreață,

Și-acoperindu-și fața cu mantaua,

Chiar la icoana lui Pompeiu, udată

De sânge cald, căzu viteazul Cesar.

O, fraților, ce grea cădere-a fost!

Atunci căzut-am eu și voi, noi toți,

Și își râdea de noi trădarea cruntă.

O da, acum a plângeți și vă văd

Cuprinși de milă: astea-s blânde lacrimi.

Voi plângeți când vedeți abia veșmântul

Lui Cesar plin de răni? Priviți încoace!

Aci-i el însuși, pângărit de hoți.

1-IUL CETĂȚEAN. — O, jalnică vedere!

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — O, mare Cesar!

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — O, tristă zi!

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — O, trădători și hoți!

1-IUL CETĂȚEAN. — O, cruntă priveliște!

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Vrem să ne răzbunăm.

CETĂȚENII. — Răzbunare! Haideți! Căutați-i! Ardeți! Dați foc! Ucideți!
Loviți! Nici unul să nu scape cu viață!

ANTONIUS. — Stați, fraților!

1-IUL CETĂȚEAN. — Tăcere! Ascultați pe vrednicul Antonius!

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Îl ascultăm, îl urmăm, murim pentru el.

ANTONIUS. — Iubiți prieteni, n'am vrut să stărnesc

Așa turbate valuri de răscoală.
Făptuitori-s oameni de-omenie;
Ce jalbe-or fi având, de-au făptuit-o,
Nu știu; — ei sunt cumiți și de-omenie
Și-o să vă dea, fără 'ndoială, seamă.
Eu n'am venit să vă fur inimele:
Eu nu sunt orator, cum este Brutus;
Ci, cum mă știți și voi, un om ca toți,
Ce și-a iubit prietenul; și-aceasta
O știu cei ce mă lasă să vorbesc.
N'am spirit, trecere, n'am nici cuvinte.
Mișcări, predare, nici puterea vorbeii
S'aprint pe oameni: eu vorbesc cum pot;
Eu nu vă spun decât ce știți voi singuri;
V'arăt aicea rănile lui Cesar,
Sărmane mute guri, le rog pe ele
Să cuvânteze 'n locu-mi; dar să fiu
Eu Brutus și să fie el Antonius,
El v'ar aprinde, ar pune 'n toată rana
Lui Cesar câte-o limbă ce-ar mișca
Și pietrele din Roma la răscoală.

CETĂȚENII. — Ne răsculăm!

1-IUL CETĂȚEAN. — Dăm foc casei lui Brutus.

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — Veniți să căutăm pe ucigași!

ANTONIUS. — Stați, fraților, mai ascultați-mă!

CETĂȚENII. — Tăceți! s'auzim pe vrednicul Antonius!

ANTONIUS. — Voi nici nu știți ce faceți, fraților:

De ce-a fost Cesar vrednic să-l iubiți?

Voi nu știți, — să vă spun: — voi ați uitat

De testamentul ce vi l arătai.

CETĂȚENII. — Așa e; testamentul; — stați, s'auzim!

ANTONIUS. — Iată-l pecetluit de însuși Cesar:

El lasă fiecărui cetățean

Al Romei șaptezecișicinci de drachme.

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — O, mare Cesar! Răzbunați-i moartea!

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — O, Cesar, darnic ca un rege!

ANTONIUS. — Stați! Ascultați-mă!

CETĂȚENI. — Tăcere!

ANTONIUS. — V'a mai lăsat aleile lui toate,
Unbrare-ascunse, tinere grădini,
Dincoaci de Tibru, vouă și la toți
Urmașii 'n veci, — spre-al tuturor folos,
Să vă plimbați și să vă reculegeți.
A fost un Cesar! Când mai vine altul?

1-IUL CETĂȚEAN. — Niciodată! — Haideti, haideti toți:
Să-i ardem trupul pe piața sfântă
Și cu tăciunii să le-aprindem casa
Hainilor. Hai! Ridicați sicriul.

AL 2-LEA CETĂȚEAN. — Aduceți foc!

AL 3-LEA CETĂȚEAN. — Să rupem laviți!

AL 4-LEA CETĂȚEAN. — Stricați ferestre, scaune, tot!

(Cetățenii ies cu cadavrul).

ANTONIUS. — Acum fă-ți voia: — Vifor te-ai pornit,
Ia orice cale vrei!

(Intră un servitor).

Ce e băiete!

SERVITORUL. — Stăpâne, Octavius a sosit la Roma.

ANTONIUS. — Și unde e?

SERVITORUL. — Cu Lepidus în casele lui Cesar,

ANTONIUS. — Voi merge 'ndat'acolo să-l întâmpin:
El vine chiar la timp. Norocu-i vesel
Și 'n toana asta dă orice i-ai cere.

SERVITORUL. — Am auzit că Brutus și cu Cassius
Fugiau în goana cailor din Roma.

ANTONIUS. — Pesemne, au aflat cum am aprins
Întreg poporul. Du-mă la Octavius.

(Ies)

Trad. după original de I. BORCIA.

CELE DIN URMA

*...Vrei iarăși să-ți șoptesc cuvinte dulci
Cu scânteeri de stele?
Tu, draga mea, nu căută
Și n'ascultă lu ele;
Adesea vorbele te mint...
Nu țin decât o clipă...
Nu'mi cere vorbe dulci să-ți spun,
Șoptite în risipă...*

*Nu căuta să te'nfiori
 De zâmbetul șagalnic,
 Când tremurul unui suspin
 E-al unui dor năvalnic!...
 Tu roua genelor de-o vezi,
 Cum tremură pe pleoape,
 Nu înțelegi că plâng, dorind
 Ca să te am aproape
 Și 'n farmecul unui sărut
 Să ne'nțelegem firea,
 Cu pietre de mărăgăritar,
 Să ne'mpletim iubirea...*

*Adesea un suspin adânc
 Și o lacrimă înfrântă,
 Ascund, ia sama, draga mea,
 Iubirea cea mai sfântă...*

CONST. S. SPIRESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NEGURI

IV

În ziua plecării, ca dela niște ființi, îmi venea să-mi iau rămas bun de la odăița care mirosea și acum—ca în ziua în care am venit,—a sulfină, dela ornice, dela cerdacul umbrat de viță sălbatecă, în care bunicul își murmură îngândurat cântările lui bătrânești, în zumzetul ghitarei de la țarinile care se zăreau departe, peste livezi, șterse, topite, ca făurite dintr'o ceață albastră.

M'am dus în livadă, la boulenii cu care am cărat căpiți în noaptea aceia dumnezească. Dânșii, când mi-au auzit pașii, au ridicat boturile umede din iarbă și m'au privit lung, cu ochii lor triști, plini de întunec, umbriți de gene de mătăasă; m'am apropiat de ei și, cuprinzându-le gâtul, cu amândouă brațele, i-am sărutat pe frunte și, dintr'odată, am simțit sub ploape lacrimi ferbinți. Și când am sărit pârleazul grădinei și m'am uitat îndărăt, peste umăr, ștergându-mi ochii, i-am văzut pe amândoi, cu boturile ridicate, uitându-se după mine, cu minunații lor ochi de întunec.

După vacanția aceasta, mi s'au părut mai mohotâte zidurile insti-

tutului. Încă nu se întorseseră toți, și clasele și gangurile erau pustii. Din clasă dela noi, veniseră numai vre-o doi și jucau cărțile în fundul dormitorului, aruncând rotocoale albăstriei de fum, cu aere de oameni mari. În locul pedagogului care dormea, anul trecut, la noi, în dormitor, era acum un altul: un băiat slab, înalt, cu părul bălan, mare, în neorânduială, îmbrăcat cu niște haine roase, eșite de soare, croite parcă de un croitor dintr'un târgușor. Il priveam de sub plapomă cum se dezbracă încet, gânditor, ca apăsător de o mâhnire adâncă, și când se aplecă și deschise capacul dela ladă, mă izbi o mireasmă dulce de mere, care îmi aduse aminte de mirosul ce plutește toamna, în livada bunicului. Și nu știu de ce, dintr'odată necunoscutul acesta care se dezbracă gândindu-se parcă undeva departe, covârșit de jale, — nu mi se mai părură așa de străin.

Acuma, când stau și mă gândesc, văd bine că acolo, între zidurile de cetate ale școlii, viața curgea cu aceleași patimi ca și dincolo de pereții mohorâți, cum era și firesc să fie.

Și eu stam închis, ca 'n chilioara unei stânci, în gândurile, în dorurile și suferințele mele.

Noaptea, după ce se micșora para lămpii, după ce trecea cu pașii rari directorul c'o mână la spate și cu cealaltă mângâindu-și favorițele, porneau, întotdeauna, șoapte tainice, o podea troznea încet sub pași ușori și prin ceața somnului care mă împresura pe furiș, vedeam umbre apropiindu-se de fereastră, înălțându-se pe ea, zugrăvindu-se pe cer, o clipă, ce niște pasări fantastice gata să-și ia sborul. Apoi făcându-se nevăzute.

Într'o noapte, fiindcă aveam a doua zi teză, rămăsesem câțiva în clasă și după ce sunase de culcare, ca să mai cetim. Când eșirăm în gangul plin de întuneric, simții ca o adiere rece la răsunetul straniu al pașilor pe asfalt, și când ajunserăm în coridorul de sus, care ducea în dormitoare, deodată ne oprirăm ca încremeniți de o suflare de ghiață: pe scara dela gura podului se urca încet, fără zgomot, plutea parcă pe niște aripi nevăzute, o umbră albă.

A doua zi, se răspândi în tot institutul zvonul că în pod este o stafie, care se coboară noaptea și se plimbă prin întunericul gangurilor.

Alții spuneau că e un lunatic, care când e lună ca ziua, la miezul nopții, ese pe fereastră și se plimbă de jur împrejurul casei, pe prichiciul, îngust de o palmă, ce încinge institutul, că, uneori, se urcă, pe scară, în pod și de acolo iese pe bagiagă și se plimbă pe coama acoperișului de olane, cu ochii închiși, oprindu-se, din când în când, în văpaia lunei și făcând semne tainice, ca și cum ar fi vorbit cu cineva din roata rătăcitoare de foc. Alții spuneau că lunaticul e

Herr Renner, care stătea acum în institut, și se jurau că l-au văzut cu ochii lor.

Dar într'o zi, un servitor, care se suise în pod ca să scoboare un mindir, a dezvăluit, fără ca să vrea, taina.

De vreo jumătate de an, venise în institut, în clasa a șaptea, un băiat Alfons Papadopol, despre care se spunea, că cheltuește cincizeci de franci Dumineca numai cu muscalul, care îl purtă jumătate de zi cu doi cai albi ca zăpada și jumătate cu niște telegari negri ca pana corbului; că a pierdut într'o noapte, cinci sute de lei la cărți; că a mers, într'un rând, cu toată clasa, la Socola, la via lui Rivali și că a plătit el tot. Au plecat cu un șirag de zece trăsuri, cu un taraf de lăutari îngrămădit clae peste grămadă în trăsura din urmă.

Când au intrat în via lui Rivali, pe sub bolta aleii de stejari uriași, inoptase de-a binele. Și, cât ai clipi, se aprinseră niște felinare japoneze în cerdacul care se înălța în mijlocul viei, pe malul râmnicului, între niște nuci bătrâni și cheful începu îndată, în cântecele tarafului, subt felinarele colorate de hârtie, care ardeau în noapte ca niște luni fantastice: albastre, verzi, roșii, portocalii, și, în zorii zilei, când s'a sfârșit cheful, Alfons Papadopol a scos portofoliul de la piept și trăgând cu două degete o hârtie de o mie o întinse chelnerului, ce sta drept ca o stană. Și când acesta îi aduse restul, dânsul dădu o sfârlă unei hârtii de o sută și zise, după ce aruncă în sus un nouraș de fum:

«Asta pentru tine, băete...»

Il văd ca și cum ar fi dinnaintea ochilor mei: înalt, subțirel, mlădios, cu mustăcioara mică, neagră, pe fața mată, cu părul creț, adus la o parte pe frunte și cu ochii mari, adânci, umezi. Il văd la producția școlii, ducând un revolver nichelat la tâmplă, apoi punându-l, cu ochii pe jumătate închiși, pe măsuta de lângă el și începând să declame «*Din prag*» cu o îmlădiere de durere adâncă în glas:

«*O, dar e mișelnic lucru, siugur zilele să-ți curmi!*»

...Și iată acum cum suitul servitorului în pod, ca să coboare un mindir, a făcut să se desvăluie taina, — se suise un țigan, Dincă, și cam așa povestia el pățania lui cu «stafia» din pod, arătându-și dinții lucitori:

«Acu, dacă mi-a spus domnul *icunom* să mă sui în pod, m'am suit, măcar că mă încerca, știți, așa ca o răcoare prin spate. Da spaimă ce-am tras, oiu spune și morților din groapă. Stau zău, și câteodată mă minunez cum de nu mi s'a tras și moartea din așa spaimă. Care va să zică dacă mi-a poroncit domnul *icunom* să mă urc, m'am urcat.

că n'aveam încotro. Da când am intrat în întunericul podului, mi s'a făcut inima cât un purice. O iau eu încet spre fundul podului, unde știam că s'ingrămădite mindirile și, ce să vedeți dumneavoastră, când ajung, așa pela mijloc, deodată, mi se pare că aud niște pași ușurei, și când m'am uitat, mai bine, mi s'au tăiat picioarele: în fund, în întuneric, sta o femeie cu părul negru despletit pe spate și se uita la mine. Nici nu știu când am rupt-o de fugă și când m'am coborât jos, știu atâta că eram pic de apă și mă juram pe sfânta cruce c'am văzut stafia în pod și că să mă omoare nu mai mă sui. Și împrejurul meu se strânsese o mulțime de domnișori și mă întrebau și mă descurcau cum îi.

«Cum să fie, e ca o femeie cu părul despletit pe spate, ziceam: da așa frumuseță să mă trăznească Dumnezeu dacă am mai văzut.»

Și numai ce văd că o mulțime de cuconași prind a se sui în pod și de-acolo i-aud strigând ura. Și deodată mi-au ars obrajii două palme grozave și l-am zărit, așa ca print'o ceață, pe cuconașul Papadopol sărind câte trei scări odată și făcându-se nevăzut pe gura podului.

Pe urmă, a eșit, ca din pământ, domnul director și cu domnul subdirector.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și domnul director striga pe nas: «Ce înseamnă, mă rog, urletele astea?»

Și domnul subdirector țipă din gât:

«Iiilei, răilor, de ce v'ați suit acolo?»

Și eu:

«Stafia, să trăiți domnule director, stafia, să trăiți domnule subdirector...»

— Ce stafie, mă idiotule? «face domnul director».

Și numai iată că s'arată în gura podului coconașul Papadopol, sprijinind femeia cea cu părul despletit — amândoi ca turta de ceară la față — și prinde a se coborî cu ea. În urma lor, buluc domnișorii răcnind «Ura!» de se cutremurau g'amurile coridorului.

Și domnul director țipă ca'n gura de șarpe, vîntărind din mâni:

«Am să vă dau pe toți afară, magarilor...»

Și domnul subdirector:

«Iiilei răilor...»

Și ce să vă mai spun? După ce m'am dezmeticit de cap, m'am suit și eu să văd ce-i.

În pod n'aveai unde da un ac: toată școala se suise acolo. Și, cu chiu cu vai, am răzbătut și eu până în fund unde stăteau clae peste gramadă mindirile și unde vedeam că se ingrămădește toată lu-

mea. Și ce să vedeți dumneavoastră? Acolo, lângă fereastra bagegii, o odăe făcută din mindire și îmbrăcată de jur împrejur cu cuverturi... În fund era un fel de divan turcesc, făcut tot din mindire și acoperit cu un pled. Intr'un alt colț al divanului era un capot albastru, de mătase. Lângă el, o carte deschisă, o oglindă de cristal, în chip de inimă, o sticlută de parfum, — să mor, na, dacă vă spun minciuni! — o cutie de pudră și un peptene. Așa, zău, odăe în toată regula.

Ș'apoi de acolo s'a descoperit totul lui tot: cică de-o lună, mă rog, o țineă pe fată acolo în pod domnișorul Papadopol.

Da spaima mea n'a fost proastă, zău, na, mă minunez și-acu cum de nu mi s'a tras moartea din ea»...

După întâmplarea aceasta Papadopol n'a mai vrut să stea în institut: învăță tot aici; dar stă în oraș.

Și într'o seară, la vr'o lună, și-a poftit prietenii la masă, la el acasă. Era mai vesel ca în totdeauna, câte odată numai îi trecea o umbră pe față și rămânea, o clipă, pe gânduri, cu sprincenele negre încrunțate, apoi își umplea paharul cu șampanie și strigă, înălțându-l în lumină:

«Să bem băeți!»

Și-l sorbea cu sete, dintr'o înghițitură, răsturnând capul pe spate, și îl izbea apoi pe masă.

Și, într'un târziu, se ridică, luă de pe scrin revolverul, mic, nichelat, cu mănunchiul de fildeș, cu care declamase la producție: *Din prag* și-l duse, ca și pe scenă, la tâmplă. Și de odată izbucni o detunătură care cutremură geamurile, și Papadopol se prăbuși pe podele, cu o șuviță de sânge pe obrazul drept.

(Va urma).

N. N. BELDICEANU.

REVISTA GENERALĂ

Oligarhia în America.

În America de Nord s'a format acum în urmă un puternic curent în contra d-lui Roosevelt. I se face imputarea că stăruind să fie ales amicul său intim, Taft, în locul său de president, Roosevelt și-a întemeiat o dinastie, deoarece tot el guvernează, Taft fiind numai unealta lui.

Dinastie sau nu, Statele Unite pe urma lui Roosevelt au scăpat de mari primejdii. Acum însă el este acuzat că umblă după *cesarism* și în același timp lumea se plânge că amândouă partidele de acolo sunt în vasalitatea militarilor și a trusturilor lor. Ziarul londonez *The Daily News* (13 Jan.) dis-

cutând această criză americană, zice că e mult adevăr în toate aceste acuzații ce se aduc lui Roosevelt. Adevărul e că toată campania contra lui e pusă la cale tocmai de miliardarii, cari ei stăpânesc cu banii lor întreaga democrație americană.

Imperiul panslavist.

D. W. T. Stead, un cunoscut publicist englez, publică în *Contemporary Review* un articol entuziast în favoarea panslavismului. Autorul e sigur că împărăția panslavistă are să se realizeze în curând și că va fi mai puternică și mai glorioasă decât toate marele imperii de până acum. El este convins că această împărăție a tuturor Slavonilor, «*Slavonia*» aceasta, se va face sub protectoratul Rusiei și se va întinde dela Petersburg până la Praga și dela Praga până la Adrianopol.

Este oarecare adevăr în această prorocie, care în prima linie *pe noi, Români* ne interesează mai mult. Și Români, mai ales din România liberă ce fac? Să nu fie nimic de făcut oare? Firește. așa cred toți determiniștii în politică...

Libertatea în Franța.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu este cu putință dezvoltare națională decât în libertate. Și dacă Franța de fapt nu se mai dezvoltă de un cârd de vreme, cauza e că acolo libertăți nu există aproape decât numai pentru cei ce sunt cu majoritatea republicană.

Mai deunăzi d. Louis Passy rosti o cuvântare în acest sens în camera franceză, constatând că libertățile se sacrifică mereu majorității, iar aceasta devine din ce în ce mai despotică. El se plânge între altele că guvernul a șters după anumite monede franceze vechea inscripție «*Dieu protège la France*». Bine a făcut guvernul, căci azi nu Dumnezeu îl proteje, ci numai francmasoneria cosmopolită...

Friedrich Paulsen.

În «*Deutsche Rundschau*» (numărul din Octombrie 1903), cu prilejul morții marelui filosof german și profesor la Universitatea din Berlin, Friedrich Paulsen. unul din foștii săi școlari tipărește câteva pagini ca un prinos de pioasă recunoștință față de amintirea puternicului cugetător. Nepot și fiu de țărani, făptură sănătoasă cu trup și suflet, păstrând ceva din voinicia cutezătoare a strămoșilor săi, luntrași în mările de miază noapte, Paulsen își petrece copilăria toată în mijlocul evlaviei neprihănite, înălțătoare de inimi. *Credincios cu nestrămutare a fost și a rămas el până la sfârșitul celor șizeci și doi de ani ai vieții lui*; iar deplinătatea pregătirii filozofice, pe care o primise în școli, agerimea pătrunderii, larga desfășurare a cugetului său, parcă într'adins făurit ca să poată îmbrățișa marea unitate a lumii, nimic din toate acestea n'a izbutit să le rătăcească pe drumurile deșarte ale scepticis-

mului, nici să-l înstrăineze de sufletul adânc al neamului său, pe care l'a inbit mai presus de ori și ce, cu dragoste înțeleaptă.

Paulsen a fost un om de luptă și adese ori a eșit pe câmpul războiului deschis, părăsindu-și liniștea roditoare, tihna vieții de cercetător și dascăl; cele mai aprige lovituri le-a îndreptat asupra năzuințelor anarhiste, în care vedea o cumplită primejdie pentru țara sa și pentru omenirea întreagă. Dar mai ales neuitată va rămâne silința lui de a fi un adevărat părinte îndrumător al tineretului german, pe care nu s'a mulțumit să-l farmece dela înălțimea catedrei, ci a căutat să și-l apropie, să-l adune în jurul său acasă, în zile și ceasuri de apostolat fără zgomot, menit să dea roade cu atât mai spornice în sufletele școlărilor sale.

Cutremurul de pământ.

Numărul dela nouă Ianuarie 1909 al cunoscutei reviste prusiene *Zukunft*, publică fără iscălitură și sub titlul «Erdbeben» (cutremurul de pământ) un articol, care dupe toată bănuiala se datorește lui Maximilian Harden. Cu neconținute apropieri de «Italienische Reise», povestea călătoriei lui Goethe prin fermecătoarele ținuturi ale renașterii, autorul zugrăvește icoana uriașului prăpăd, care a întins iar zăbranicul morții peste un colț întreg din țara unde cerul se boltește mai limpede și lumina soarelui se coboară mai strălucită ca nicăierea.

Când slăbiciunea omenească e nevoită să încrucișeze brațele cu deznădejde în fața năpraznicelor puteri ale firei; care bântuesc nemilostiv isprava muncii de ani și veacuri a neamului cuvântător, nu se poate închipui o privescătoare mai alinătoare de suflete ca înfrățirea lumii întregi pentru ajutorarea celor suferinzi. Dar nimic din câte a văzut ochiul în cele din urmă săptămâni de zile nu se poate asemăna cu fapta regelui Victor Emanuel III, care s'a coborât cu smerenie adânc omenească în mijlocul poporului său nenorocit, revărsând asupra lui darurile binefacerii sale nemăsurate, pătimind alături de el în clipa desmeticirii dureroase, desbrăcând podoabele măriri sale pentru ca să nu jignească suferința celor prigonți de soartă, și dând pildă cărmuitorilor de noroade să disprețuiască trufia, să vegheze necurmat asupra mulțimei încredințate lor spre stăpânire.

Ce însemnează ocrotirea proprietății ?

Kunstwart. (Octombrie 1908). K. v. Mangoldt: *Was ist Eigentumschutz?* Pe măsură ce populația orașelor crește, se ridică și prețul de cumpărătoare al pământurilor de case. Curțile se împuținează, fiecare palmă de loc e folosită la clădirea ticăloaselor cocioabe cu tot mai multe rânduri și tot mai puțin aer; cumplita înghesuială din părțile mărginașe, ba chiar din mijlocul cetăților mari ale apusului, prăpădește mii de sănătăți osândite să lungezească nemernic în chilioare cu lumina slabă, cu atmosfera umedă și încărcată de molimă.

E datorită cârmuirii să impedeze răul, ajutând la respirarea locuințelor pe o cât mai largă întindere. Se pot cumpăra ogoare în vecinătatea orașelor pentru ca bucăți din locurile astfel dobândite pe seama obștii întregi să fie puse cu prețuri scăzute la îndemâna celor care voesc să-și facă adăposturi noi. Cu acest mijloc s'ar nimici cătușa de fier, care sugrum orașele. Înăuntru se vor deschide ulițe drepte, piețe largi; iar pretutindena stăpânii de locuri virane trebuiesc opriți de a înzeci prețurile în paguba mulțimilor sărace, fiindcă orice cămătărie de acest soi însemnează o întrebuintare neomenoasă a dreptului de proprietate.

Nietzsche.

În «*Deutsche Rundschau*» (Noembrie 1908), Walter Löb scrie următoarele despre «Elementele fizico-naturale în filozofia lui Nietzsche»:

Adevărul științei trebuie să fie același pentru toți, fără deosebire de loc sau timp. Vederile filozofice, în orice ramură de gândire omenească, nu pot căpăta veșnică temeinicie, căci ele răsfrâng neapărat trăsături din sufletul cugetătorului. Invățătura lui Nietzsche despre *ivirea supraoamenilor* se întemeiază pe legea biruinței celor tari asupra celor mai slabi și oglindește nesfârșita frământare sufletească a puternicului filosof, care în ciuda voinței lui uriașe, pornite spre cuceriri în lumea ideilor, a fost ursit să lupte mereu cu boala trupului său plăpând.

Și, după cum în decursul vieții lui, răstimpurile de muncă roditoare se curmau prin lungi răgazuri de neclintire stearpă, tot astfel a văzut Nietzsche că trebuie să fie și mersul faptelor istorice un schimb de străduințe și, popasuri... veșnica întoarcere, *die ewige Wiederkunft!* Pentru el adevărul este o înfăptuire a minții omenești, care trebuie să-l poată cuprinde, căci totul e marginit, ce a fost va fi, nimic nu se pierde, viitorul nu este altceva decât o neconținută redeșteptare a trecutului.

Problema agrară.

Articolul d-lui I. Iordăchescu despre «Aplicațiunea legii învoielor agricole» publicat în revista «Indrumarea» (Decembrie 1908), dovedește că noile măsuri de rânduială, așteptate încă de astă primăvară ca o tămăduire a neajunsurilor de care pătimea stratul țărănesc al populației noastre, n'au putut fi aduse nici pe departe la îndeplinire și astfel, deocamdată, lucrurile se găsesc iarăși în starea lor de mai înainte.

*

Pe lângă colaboratorii anunțați în numărul nostru trecut, vor mai colabora la revista noastră d-nii N. N. Beldiceanu, I. Boteni, N. Dunăreanu, I. U. Soricu și d-nele Natalia Iosif Negru și Zoe Verzea.

„MINERVA“ INSTITUT DE ARTE GRAFICE
ȘI EDITURA

B-DUL ACADEMIEI, 3. — EDGAR QUINET, 4. — BUCUREȘTI

A APARUT :

POEZII

DE

Costache Negruzzi

Prețul : Lei 1.50.

SAPHO

DE

Alphonse Daudet

TRADUCERE DE

Em. Gârleanu

Prețul : Lei 1.50.

Impresii Literare

DE

Isabela Sadoveanu

Prețul Lei 1.50

**OAMENI
ȘI LOCURI**

DE

Mihail Sadoveanu

Prețul Lei 2.—

Critice

DE

Titu Maiorescu

VOL. III.

Prețul : Lei 1.50.

De vânzare la toate librăriile din țară.

Nu uitați a vă procura

CALENDARUL MINERVEI

PE 1909

Cel mai frumos și cel mai răspândit Calendar românesc. Splendide ilustrații după pânzele celor mai mari pictori români, precum și vederi după cele mai pitorești poziții, ale României, pe lângă un material literar inedit datorit celor mai distinși scriitori :

A. Vlahuță, G. Coșbuc, I. L. Caragiale, I. Slavici, M. Sadoveanu, Octavian Goga, I. Adam, St. O. Iosif, I. Bârseanu, C. Sandu Aldea, Al. Tzigara-Samurcaș, I. Basarabescu, I. Scurtu, N. Beldiceanu, G. Silvan, C. Hodoș, Zaharie Bârsan, Natal Iosif, Caton Theodorian, Al. G. Doinaru.

---

6 Suplimente artistice în culori și de o valoare excepțională

PREȚUL : LEI 1.25

Ediție de Lux : Lei 2,—

De vânzare la toate librăriile.